

BADIIY ADABIYOTDA BOLA OBRAZINING EVOLYUTSIYASI**Shukurova Ra'no Kaxorovna****Toshkent Kimyo xalqaro universiteti mustaqil izlanuvchisi****e-mail: manikranik@gmail.com****<https://doi.org/10.5281/zenodo.15304396>**

Bola obrazi-badiiy adabiyotning asosiy va kuchli ifodali elementlaridan biridir. Uning o'zgarib rivojlanib borishi jamiyat ongida falsafa, pedagogika va madaniy paradigmalarning tubdan o'zgarishi bilan bog'liq. Bola obrazining bolalikka bo'lgan qarashlarning o'zgarish evolyutsiyasi bilan shakllandi. Ilk adabiyot shakllarida bola obrazi allegorik va ramziylikdan boshlanib zamonaviy adabiyotda chuqur psixologik portretga aylandi.

Ilk qarashlar misolida ramziylik va adealizatsiy misol bo'la oladi. Hozirgi kungacha badiiy adabiyotda bola ko'pincha shartli, ikkinchi darajali belgi sifatida qabul qilingan. Diniy an'analarda bola poklik, farishtalarday begunoh "tabula rasa" ramzi sifatida hisoblangan. Masalan o'rta asr xronografiyalari va axloqiy matnlarda u kattalarga dars sifatida keltirilgan. Qur'on va xadislarda ham biz bola obrazini xuddi shu shaklda namoyon bo'lganini ko'rishimiz mumkin.

Bolalik dunyosining alohida va qimmatli bosqichi sifatida qabul qilinishi faqatgina jamiyatda ma'rifatparvarlikni paydo bo'lishi bilan boshlandi. Jan-Jak Russo falsafasida tabiatga yaqin, tabiatan mehribon, jamiyat tomonidan hali buzilmagan - "tabiiy" bola g'oyasi shakllanadi. Ushbu g'oyalar XVIII-asr adabiyotida o'z aksini topgan bo'lib, bu yerda bolalar personajlari o'ziga xos belgilar, xarakterlar va emotsional, chuqurlikka ega.

XIX-asrda adabiyotda bola obrazi keying bosqichlarga ko'tarildi. Endilikda bola xarakterida sentimentalizm, romantizm va ijtimoiy masalalar yaqqol ko'rinishga boshladi va XIX-asr adabiyotda bolalar obrazida burilish davri bo'ldi. Romantizm davrida bola yo'qotilgan idealning ramziga, "oliy haqiqat"ni tashuvchisiga aylandi. Ingliz va nemis adabiyotida, masalan Uilyam Bleyk yoki aka-uka Grimm asarlarida sehrli, mistik bolalik motivi paydo bo'ladi. Rus yozuvchisi Vasiliy Jukovskiy ushbu mavzuga murojaat qilib, bolalar tasvirlarini yorqin qayg'u va melonkoliya bilan to'ldiradi. Biroq, asrning ikkinchi yarmida, ayniqsa realism davrida, bola qiyofasi tobora ijtimoiy tus oladi. Charlz Dikens, Fyoder Dostoyevskiy, Lev Tolstoyda bolalar nafaqat belgi sifatida, balki kattalar dunyosining o'ziga xos ko'zgulari sifatida ham xarakter qatnaydi. Kichkina qahramonlar qashshoqlik, adolatsizlik va zo'ravonlikka duch keliushadi va ularning ta'siri muallifning dunyoga axloqiy hukmi bo'lib xizmat qiladi.

XX-asr - psixologizatsiya va individualizatsiya. Bu asr adabiyoti o'quvchiga bolalikni sifat jihatidan yangi idrok etishni taklif qiladfi. Psixozanaliz va gumanistik pedagogika ta'siri ostida bolaning qiyofasi yanada murakkablashadi, chuqurlashadi va yanada shaxsiy bo'ladi. Fransiyosiy Sagan, Uilyam Golding, Xaruka Murakami yoki Viktor Dragunskiyda biz nafaqat dunyoni kuzatadigan, balki uni faol tushunadigan bolalarni ko'ramiz. Bola endi tashqi ta'sir ob'ekti emas, balki mustaqil sub'ektdir. Urushdan keying va postmodern adabiyotida u shavqatsiz, jamiyatdan ajralgan va hayratlanarli darajada don ova zukko bo'lishi mumkin. Mualliflar endi tobora mukammallikdan, idealizatsiyadan qochishadi, murakkab va hatto provokatsion tasvirlarni afzal ko'rishadi. Bu ayniqsa o'zbek adabiyotida G'afur G'ulom asarlarida o'z aksini yaqqol topgan.

XXI- asr adabiyoti o'zining ko'pmadaniyatlilik, bolaning ovozi va bolalik shikastlari bilan ajralib turadi. Zamonaviy adabiyot bola imidjining chegaralarini, shu jumladan ruhiy shikastlanishi, migratsiya, o'ziga xoslik va inklyuziya mavzularini kengautiradi. Bola milliy fojeaning tashuvchisi, ozchiliklar, yetishmovchiliklarning ovozi yoki hatto tanqidiy fikrlashga qodir himoyachi bo'lishi mumkin. (Xolokost, Raundadagi genotsit, Suriya inqirozi kabi kitoblarda bo'lgani kabi).

Jahon adabiyotida bolaning nigohi badiiy optika vositasiga aylangan-sodda, ammo aniq. Bunday asarlardagi bola endi himoyani talab qilmaydi-u eshitishni tsilsb qiladi.

Shunday qilib, badiiy adabiyotda bola obrazining evolutsiyasi nafaqat adabiy, balki madaniy va falsafiy jarayondir. Bu bolalikni hodisa sifatida tushunishdagi o'zgarishlarni, tashqi tomonidan ichki, umumiydan shaxsga o'tishni aks ettiradi. Zamonaviy adabiyot bolada nafaqat kichkina odamni, balki inson tabiatining o'ziga yangicha qarashga imkon beradigan dunyo qarashning o'ziga xos turini ham ko'radi.

Шундай қилиб, бадий адабиётда бола образининг еволюцияси нафақат адабий, балки маданий ва фалсафий жараён дир. Бу болаликни ҳодиса сифатида тушунишдаги ўзгаришларни, ташқи томондан ички, умумийдан шахсга ўтишни акс еттиради. Замонавий адабиёт болада нафақат кичкина одамни, балки инсон табиатининг ўзига янгича қарашга имкон берадиган дунёқарашнинг ўзига хос турини ҳам кўради.

References:

Используемая литература:

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Braun P. Kult svyatykh: yego stanovleniye i rol v latinskom xristianstve, per. s angl. V.V. Petrova, (M.: ROSSPEN, 2004). – S. 207. Yevripid. Medeya. Elektron manba (18.05.2024). https://archive.org/details/evripid_medeja
2. Gray Campbell, "Symbolism and Children in Greek Tragedy," Journal of Hellenic Studies, vol. 22, no. 1, 1973.
3. Dover, Kenneth James. Greek popular morality in the time of Plato and Aristotle. – Indianapolis: Hackett, 1974.
4. Yevripid. Medeya. Elektron manba (18.05.2024). https://archive.org/details/evripid_medeja
5. Markus Z. Kniznyy vor. Perevod. N. Mezin. – Moskva: «Izdatelstvo «Eksmo», 2007. <https://avidreaders.ru/read-book/knizhnyy-vor.html>
6. John L. Some Thoughts Concerning Education. – London: Cambridge, University Press, 1889. <https://archive.org/details/somethoughtsconc00lockuoft/page/n5/mode/2up>
7. Rousseau J. J. Émile, ou De l'éducation. <https://archive.org/details/amileoudeldu01rous/page/n3/mode/2up>